

مردم‌شناسی و موسیقی

نهار ساحلی شیبکوه

پروهن و گداوری:

محسن شریانی

مؤسسه انتشارات نگاه

«تأسیس ۱۳۵۲»

سرشناسه	شریفیان، محسن، ۱۳۵۴ -
عنوان و نام پدیدآور	مردم شناسی و موسیقی نوار ساحلی شبیکوه پژوهش و گردآوری محسن شریفیان.
مشخصات نشر	تهران: نگاه، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهر	۲۲۰ ص.
شابک	۹۷۸-۶۰۰-۳۷۶-۴۰۹
وضعیت فهرست نویسی	فلسا
موضوع	موسیقی -- ایرانی -- شبیکوه (بندر لنگه)
موضوع	Folk music -- Iran -- Shibkuh (Bandar langeh)
موضوع	موسیقی محلی ایران -- شبیکوه (فسا)
موضوع	Folk music -- Iran -- Shibkuh (Fasa)
موضوع	نی انبان -- ایران -- شبیکوه (بندر لنگه)
موضوع	Baghcheh -- Iran -- Shibkuh (Bandar langeh)
موضوع	شبیکوه (فسا) -- آداب و رسوم و زندگی اجتماعی
موضوع	Shibkuh (Fasa, Iran) -- Social life and customs
موضوع	شبیکوه (بندر لنگه) -- آداب و رسوم و زندگی اجتماعی
موضوع	Shibkuh (Bandar langeh, Iran) -- Social life and customs
رده بندی کنگره	۱۳۹۷ م ۴ع ش / ۱۸۲۰ M
رده بندی دیویی	۷۸۹ / ۹۶۳۴۳
شماره کتابشناسی ملی	۵۴۳۴۴۳۵

مردم‌شناسی و موسیقی
نوار ساحلی شیبکوه

پژوهشگر: رگدآوری: محسن شریفیان

چاپ اول: ۱۳۹۷ - شمارگان: ۵۰۰ نسخه

لیتوگرافی: طبع نگار - چاپ: پارمیدا

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۷۶-۴۰۹-۵

حق چاپ محفوظ است.

مؤسسه انتشارات نگاه

«تأسیس ۱۳۵۲»

دفتر مرکزی: خیابان انقلاب، خیابان شهدای ژاندارمری،
بین خیابان فخررازی و خیابان دانشگاه، پلاک ۶۳، طبقه ۵
تلفن: ۱۲-۶۶۹۷۵۷۱۱، تلفکس: ۶۶۹۷۵۷۰۷

negahpublisher@yahoo.com

www.negahpub.com ● negahpub ● newsnegahpub

فهرست

یادداشت رئیس پژوهش و فناوری سازمان منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس ...	۱۱
سخن نویسنده	۱۵
فصل اول. معرفی نوار ساحلی شیبکوه	۲۱
۱-۱- موقعیت جغرافیایی نوار ساحلی شیبکوه	۲۱
۱-۲- ترکیب و ساختار جمعیتی نوار ساحلی شیبکوه	۲۶
۱-۳- نظر ادا مقامات محلی شیبکوه	۳۳
۱-۴- کشاورزی و رزق رسانی در نوار ساحلی شیبکوه	۳۴
۱-۵- پیشینه تاریخی نوار ساحلی شیبکوه در دوران شکوفایی سیراف:	۳۵
۱-۶- کنگان؛ یکی از مناطق مهم شیبکوه	۳۷
۱-۷- برخی از روستاها و آبادی‌ها در نوار ساحلی شیبکوه در دوره ی قاجاریه ...	۳۸
فصل دوم: نی انبان در دامنه های جنوبی فارس	۴۹
۲-۱- چرا نی انبان؟!	۴۹
۲-۲- انواع نی انبان در جهان	۵۱
۲-۳-۱- نی جُفتی	۵۴
۲-۳-۲- نی انبان	۵۵
۲-۳-۳- نی انبان در نسخ فارسی	۵۹
۲-۳-۴- نی انبان در ادبیات فارسی	۶۱
۲-۳-۵- تاریخ نی انبان در بوشهر	۶۵
۲-۳-۶- تاریخ نی انبان در شیبکوه	۶۹
۲-۴- اجزاء و ساخت نی انبان	۷۵
۲-۴-۱- نی	۷۵
۲-۴-۲- پیکک	۷۶
۲-۴-۳- دسته	۷۷

۷۸	۲-۴-۴-انبان
۸۱	۲-۴-۵-کوک‌های نی انبان
۸۱	۲-۴-۶-روش قرار گرفتن انگشت‌ها
۸۳	فصل سوم: موسیقی نوار ساحلی شییکوه
۸۳	۳-۱-عوامل تأثیرگذار در شکل‌گیری موسیقی شییکوه
۸۶	۳-۲-گونه‌های موسیقی در شییکوه
۸۶	۳-۱-۱-موسیقی جشن
۸۶	۳-۲-۲-موسیقی کار
۸۷	۳-۲-۳-موسیقی محفلی
۸۸	۳-۲-۲-موسیقی درمان
۸۸	۳-۲-۵-موسیقی کودکان
۸۹	۳-۲-۶-موسیقی ماهیگیر
۹۰	۳-۲-۷-موسیقی عزاداری
۹۰	۳-۲-۸-موسیقی آیینی
۹۳	فصل چهارم: روایت‌های موسیقایی در نوار ساحلی شییکوه
۹۴	۴-۱-ویژگی‌های کلی موسیقی
۹۴	۴-۲-تاریخ شفاهی نی انبان
۹۵	۴-۳-کوک‌های رایج نی انبان
۹۶	۴-۴-نام قطعات و شیوه نوازندگی
۱۰۱	۴-۵-شکل و تن سازهای مورد استفاده در همراهی بانی انبان
۱۰۲	۴-۶-نگاهی به ریتم در موسیقی شییکوه
۱۰۴	۴-۶-۱-آنالیز چند نوع از ریتم‌های متداول
۱۰۷	۴-۷-نقش خواننده و ترانه
۱۰۸	۴-۸-جایگاه رقص
۱۰۸	۴-۹-نقش نمایش در موسیقی
۱۱۱	۴-۱۰-پوشش نوازندگان
۱۱۲	۴-۱۱-راویان موسیقی

۱۱۳	۴-۱۱-۱- لوطی ها
۱۱۵	۴-۱۱-۲- سیاه ها
۱۱۶	۴-۱۱-۳- دلاک ها

فصل پنجم: دیگر سازهای رایج در نوار ساحلی شیکوه

۱۱۹	۵-۱- سازهای پوستی یک رویه (ممبرانوفون)
۱۱۹	۵-۱-۱- تیمبو
۱۲۰	۵-۲- دیره
۱۲۱	۵-۳- دیره زنگی
۱۲۲	۵-۴- تَپک (تَپک)
۱۲۴	۵-۵- صُرر ریمبر
۱۲۵	۵-۲- سازهای پرنی و ریه
۱۲۵	۵-۲-۱- دَمَام
۱۲۶	۵-۲-۲- کاسِر (مُرباس)
۱۲۷	۵-۳- سازهای بادی
۱۲۷	۵-۳-۱- ساز (آئروفون / ساز بادی دوزب)

فصل ششم: قطعات ضبط شده از گروه های موسیقی دشت بیکوه (بخش بوشهر)

۱۲۹	۶-۱- گروه ثلاث (سرپرست و نوازنده نی انبان: حیدر ساربان ۵۲ ساله)
۱۳۰	۶-۲- گروه حَقّاس (سرپرست: فاضل جامعی ۴۱ ساله)
۱۳۲	۶-۳- گروه حصیر (سرپرست: جلیل ملاح کنگانی ۴۳ ساله)
۱۳۳	۶-۴- گروه سیراف (سرپرست: رضا ساربان ۴۰ ساله)

فصل هفتم: دستاوردهای پژوهش

۱۳۵	۷-۱- نتیجه گیری
۱۴۴	۷-۲- تحلیل گفتگوها
۱۴۷	پیوست ها
۱۸۹	منابع
۱۹۵	تصاویر

سخن نویسنده

به نام خداوند زیبایی‌ها

موسیقی، زادگاه همه فرهنگ است و پس از زبان، یکی از مهم‌ترین پایه‌های فرهنگی هر قوم و ملت، منسوب می‌شود. پدیده‌ای زنده که همواره با پویایی نهادهای گوناگون جامعه و شرایط معیشتی و زیستگاهی انسان‌ها در طول تاریخ، همسویی داشته و باروند دگرگونی‌های فرهنگی و سیاسی، گاهی پیشرفت و زمانی پسرفت داشته و در نهایت پوسته دیگری به خود گرفته است.

موسیقی یکی از مهم‌ترین کلیدهای درک تاریخ فرهنگ‌های گوناگون است. شناسایی موسیقی هر منطقه، می‌تواند به درک ارزش‌های فرهنگی، ویژگی‌ها و معیارهای زیبایی‌شناختی يك جامعه كمك شایان کند.

پژوهش دربارهٔ سازها، راهی روشن برای رسیدن به شناخت دیباچه تاریخ و تمدن است. ابزار موسیقی از سویی نمایانگر فرهنگ، چگونگی ارتباط و پیوستگی مردمان در اقشار گوناگون است و از سویی دیگر، بررسی ساختمان آنها برای درک دانش و مهارت‌های فنی ساخت این ابزار در جغرافیای مورد مطالعه، رازهایی دربارهٔ تاریخچهٔ آن منطقه از رونق صنعت و بازرگانی تا هنر و ادبیات را فاش می‌سازد.

نام ساز و بخش‌های تشکیل‌دهنده آن، نام آهنگ‌ها و اصطلاح‌های مربوط به تکنیک‌های اجرایی در بررسی زبان و گویش‌های رسمی قوم‌های گوناگون و باهدف پیگیری نقل و انتقال این واژه‌ها از فرهنگی به فرهنگ دیگر راه گشا است. همچنین بررسی و شناسایی سازها، از دیدگاه ارجمندی و تقدس آن‌ها، می‌تواند به شناخت اعتقادات، باورها، آیین‌ها، نمادها و افسانه‌های يك فرهنگ كمك بسزایی نماید.

این پژوهش، درآمدي بر مردم‌شناسی موسیقی در منطقه‌ای بین مرز جغرافیایی بوشهر و هرمزگان به نام «نوار ساحلی شبیکوه» است و ساز «نی‌ان»، عنوان شاخص‌ترین ابزار موسیقایی منطقه به همراه نوآشناسی نوار ساحلی شبیکوه تأثیر متقابل جامعه و فرهنگ منطقه در مورد این ساز و راویان آن مورد بررسی قرار گرفته است.

در این باره تاکنون پژوهش مستقلی صورت نگرفته است. زمانی که برای اولین بار قصد داشتم موسیقی را در منابع را دنبال کنم، با یادداشت کتاب ارزشمند «موسیقی بوشهر» روبرو شدم. زنده‌یاد «محمدتقی مسعودیه»، در مقدمه این کتاب نوشته بود: «... از ترجمه برخی ترانه‌های کنگان» به علت عدم اصل‌تشان چشم‌پوشی شده است! این بود که تا مدتی از این موسیقی و پژوهش درباره آن، غافل ماندم! اما زمانی که به تدریج با نواهای این منطقه آشنا شدم، بر من روشن شد که برخلاف نثریه این نوا، نثریه‌های مشابه، موسیقی این منطقه به شکلی اصیل و آئینی اجرا می‌شود. به گمان من این تناقض، مربوط به زبان متفاوت موسیقی این منطقه است که درک این نوع موسیقی را برای پژوهشگران غیربومی، دشوار می‌سازد.

در این نوشتار با توجه به پژوهش میدانی و حضور مداوم در روستاها و

مناطق گوناگون نوار ساحلی شیبکوه در استان بوشهر و هرمزگان، کوشیده‌ام که یافته‌های خود را به ترتیب زیر ارائه دهم:

۱. تشریح موسیقی، سازها و خاستگاه آن‌ها.
 ۲. طراحی ساختمان سازها و معرفی اجزا و ابعاد آن‌ها.
 ۳. نام قطعه‌های موسیقیایی و تبارشناسی راویان موسیقی منطقه.
 ۴. ارائه نمونه‌ای صوتی موسیقی منطقه به روایت‌های موجود.
 ۵. گزارش تصویری موسیقی و سازها و نحوه نواختن آن‌ها.
 ۶. ارائه فایل‌های صوتی و تصویری مصاحبه‌های صورت گرفته جهت آرشیو کتابخانه او و مرکز مردم‌شناسی.
- با وجود اشراف بر موسیقی منطقه و سازنی‌انبان و دقت نظری که در تهیه این مجموعه شده؛ بی‌گمان، محدودی وجود دارد که از قلم افتاده یا نادیده گرفته شده است. از این رو، روتندنه و مشتاقانه، انتقادهای پیشنهادهای اساتید و صاحب‌نظران گرامی را با حاحانه پذیرا هستم.
- اکنون با احترام فراوان، مراتب قدردانی خود را از عزیزانی که در تهیه این مجموعه، مرا همراه و همدل بودند، اعلام می‌دارم.

تحلیل ریتم‌ها: بابک شهرکی

بخش تاریخ: رضا طاهری، الهه غریب زاده، مرصع سیدی.

گروه مترجمین: مسعود احمدی، الهه غریب زاده و مریم سیدری.

طراحی تصویرسازها: ماکان صغیری و صهبا برنهاد.

صدابردار: محمد عبداللهی

دستیار صدا: حسن مصلحی

عکس و فیلم: صابر زمانی، سید احمد رضا هاشمی، رضا و سعید

صفایی، ابوذر رحیمی زاده، حمید خلیفات و مهران مبارکی.

همکاری تأثیرگذار محمد مختار زاده، رئیس محترم اداره فرهنگ و ارشاد

اسلامی شهرستان کنگان، علیرضا ارزنده رئیس محترم پرواز فرودگاه خلیج فارس و یوسف صابر از روابط عمومی پارس جنوبی.

بدون تردید، همفکری و مشاوره سید محمد موسوی، مدیر مؤسسه فرهنگی - هنری ماهور و همکاری بی دریغ علیرضا رئیس دانا، مدیر انتشارات نگاه برای چاپ این اثر، بسیار تأثیرگذار بوده است.

در نهایت، مراتب سپاسگزاری خود را به صورت ویژه از مدیر توانای پارس جنوبی، جناب آقای مهندس مهدی یوسفی که ویژگی یکتای فرهنگ دوستی ایشان جهت پشتیبانی همه جانبه از این طرح پژوهشی، جناب آقای مهندس خیابار پور محمد شاهینی، مدیر محترم پژوهش و فناوری سازمان به دلیل بی‌گشایی‌های مدبرانه، اساتید محترم جناب آقای رضا مهدوی و جناب آقای کرن فزین، ناظرین متخصص این پروژه و جناب آقای دکتر رضا آذین، رئیس محترم نیا، نخبگان استان بوشهر برای همراهی‌ها تقدیم می‌دارم.

محسن شریفیان

بندر بوشهر

تیرماه ۱۳۹۷ خورشیدی